

РЕПРЕСОВАНА УЧИТЕЛЬКА ОЛЕНА ВОРИК: ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ (1946–1992)

М. Д. Галів

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
halivm@yahoo.com

Р. М. Мишаць

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
romanmihats@gmail.com

Ключові слова: Олена Ворик, ОУН, репресії, Дрогобицька область, реабілітація.

У статті розкрито біографію шкільної вчительки Олени Петрівни Ворик, яку у 1946 р. радянські органи держбезпеки обвинуватили у належності до Організації українських націоналістів (ОУН) та «зраді батьківщини». Основним джерелом для дослідження стала архівно-кримінальна справа О. Ворик, яка зберігається в Архіві Управління Служби безпеки України у Львівській області. У результаті дослідження встановлено, що О. Ворик із 1944 р. брала активну участь у діяльності одного з низових осередків ОУН на теренах Старосамбірського району Дрогобицької області УРСР. На початку 1945 р. вона була призначена референтом «жіночої сітки» Старосамбірського районного проводу ОУН. Розкрито обставини арешту, засудження та реабілітації О. Ворик, а також її со-
ратників з оунівського підпілля.

REPRESSED TEACHER OLENA VORYK: ACCORDING TO THE MATERIALS OF THE ARCHIVAL-CRIMINAL CASE (1946–1992)

M. Haliv

Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University

R. Mykhats

Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University

Key words: Olena Voryk, OUN, repressions, Drohobych region, rehabilitation.

The biography of school teacher Olena Petrivna Voryk is revealed in this article. In 1946, the Soviet state security authorities accused O. Voryk of participating in the Organization of the Ukrainian Nationalists (OUN) and «parricide». The main source for the study was the O. Voryk's archival-criminal case, which is stored in the Archives of the Security Service of Ukraine in Lviv region. The scientific novelty of the research is that the archival-criminal case is used for the first time as a historical source to clarify the circumstances of O. Voryk's activity in the OUN's underground.

The research is based on biographical (prosopographic) and limological approaches, on the principles of historicism, systematics, science. The authors used general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic, documentary heuristics) methods.

As a result of the research, it was established that O. Voryk from 1944 took an active part in the activities of one of the grassroots branches of the OUN in the Staryi Sambir district of the Drohobych region of the Ukrainian SSR. In early 1945, she was appointed curator of the «women's network» of the Staryi Sambir district OUN's provid (leadership). At the beginning of 1946, the Soviet state security authorities accidentally detained one of O. Voryk's associates. As a result, a significant underground network was exposed and O. Voryk was repressed. The Military tribunal of the troops of the Ministry of Internal Affairs at Drohobych region sentenced her to 15 years of hard labor in concentration camps. In the mid-1950s, under conditions of de-Stalinization, this punishment was reduced. The O. Voryk's family was also repressed and deported to Russia's Chelyabinsk region. It was there that Olena Petrivna settled after her release. Only with the collapse of the USSR and the formation of an independent Ukrainian state she did achieve rehabilitation.

Одним із важливих завдань наукового дослідження репресивної діяльності радянського режиму на західноукраїнських землях у середині ХХ ст. є якомога повніше з'ясування обставин життя і діяльності осіб, котрі стали жертвами каральних акцій комуністичної влади й були заарештовані, засуджені, депортовані, виселені, переміщені або фізично знищені. Подібне завдання набуває особливої актуальності у річці таких історіографічних напрямів як соціальна історія, локальна історія й, зрештою, тотальна історія. Зважаючи на наше зацікавлення умовами існування представників західноукраїнського учительства, яке в середині ХХ ст. опинилося в «горнилі» радянської модернізації, вважаємо необхідним розкрити біографічні обставини життя репресованих у той час педагогів. Найбільш об'єктивну інформацію з цього приводу дають архівно-кримінальні справи заарештованих і засуджених осіб, серед них справа учительки зі Старосамбірщини Олени Ворик.

Біографія Олена Ворик наразі не була предметом спеціальних наукових досліджень. Прізвище вчительки уперше зафіксовано у «Довіднику-пошуковцю...» М. Горбала¹. Пізніше про заарештовану освітянку згадано у статті М. Галіва щодо репресованих у 1946 р. службовців та представників інтелігенції Дрогобищини². Діяльність оунівського підпілля на Старосамбірщині висвітлена у працях В. Ільницького³ та М. Кріля⁴. З невідомих причин О. Ворик не згадується у п'ятитомному збірнику «Реабілітовані історією. Львівська область». З огляду на відсутність цілісного біографічного нариса про О. Ворик, вважаємо необхідним заповнити цю лакуну, спершись на матеріали її архівно-кримінальної справи, яка зберігається в Архіві Управління СБУ у Львівській області й датується 1946 – 1992 рр. Вона містить традиційний для такого типу архівних справ набір документів: постанови на арешт і обрання запобіжного заходу, ордер на арешт і обшук, анкета заарештованого, акт обшуку, протоколи допитів, протокол закінчення слідства, обвинувальний висновок, протокол судового засідання, вирок Воєнного трибуналу,

реабілітаційні матеріали тощо. Відзначимо, що у цій справі є матеріали ще на трьох осіб, засіджених разом з О. Ворик (Стефанію Теребух, Стефанію Лесик, Миколу Кутельмаха).

Мета статті – на основі матеріалів архівно-кримінальної справи розкрити біографію репресованої радянськими органами держбезпеки учительки Олени Ворик.

Олена Петрівна Ворик народилася 1927 р. у с. Страшевичі неподалік м. Старий Самбір⁵. Батьки – Петро Іванович та Стефанія Іванівна, крім Олени, виховували ще трьох дітей – Теклю, Миколу та Григорія⁶. Здобувши семикласну початкову освіту, Олена Петрівна в роки німецької окупації намагалася продовжити навчання і вступила до жіночої кравецької ремісничої школи (з українською мовою навчання) у Самборі⁷. Відзначимо, що зазначена школа у Самборі виникла наприкінці 1941 р. й мала дворічний термін навчання⁸. Кількість учениць станом на вересень 1943 р. була доволі значною – 230 осіб⁹. Відзначимо, що школа мала свою філію у Старому Самборі¹⁰. На жаль, не знаємо чому О. Ворик відвідувала не філію, яка знаходилася ближче до її домівки, а саме кравецьку школу у Самборі, де слід було шукати помешкання.

На той час в кравецькій школі активно діяла організація «Виховна спільнота української молоді» (ВСУМ)¹¹. Як відомо, ВСУМ сформувалася в роки німецької окупації під егідою Українського центрального комітету (УЦК) й впроваджувала в життя основи пластового виховання. Німецька окупаційна адміністрація надала дозвіл для діяльності ВСУМ у 1943 р., і вже незабаром в українських гімназіях і фахових школах утворилися гуртки цієї організації¹².

Під час навчання О. Ворик у Самбірській жіночій кравецькій школі до складу тамтешнього осередку ВСУМ входили Дарина Темник (керівник осередку), Лідія Ярема (заступник керівни-

¹ Горбаль М. Довідник-пошуковець. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобищини 1939 – 1950 (за архівними документами). Торонто–Львів: «Літопис УПА», 2005. С. 681.

² Галів М. Репресії проти службовців та інтелігенції Дрогобицької області у 1946 р.: історично-статистичний нарис // Український націоналізм: історія та ідеї. Науковий збірник / За ред. О.Багана. Рожнятів, 2013. Вип. 2. С. 96–104.

³ Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945 – 1952 рр.). Дрогобич: Вимір, 2009. 368 с.; Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945 – 1954). Дрогобич: Посвіт, 2016. 696 с.

⁴ Кріль М. Старосамбірщина: історія і культура. Львів, 2009. 600 с.

⁵ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 3.

⁶ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 6зв.

⁷ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 25.

⁸ Як працює Український Окружний Комітет у Самборі // Самбірські вісті. 1941. Ч. 34 (30 листопада). С. 1; Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. 1943. Ч. 157(895) (22 липня). С. 5.

⁹ З українського життя. Самбірщина // Краківські вісті. 1943. Ч. 216 (954) (29 вересня). С. 6.

¹⁰ Галів М. Між серпомолотом і свастикою: освіта на Дрогобищині у 1939 – 1944 рр. Дрогобич: Посвіт, 2010. – С. 192.

¹¹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 25зв.

¹² Паньківський К. Роки німецької окупації. Нью-Йорк–Торонто, 1965. – С. 371–372.

ка), Онея Бобак (керівник гуртка у складі семи дівчат), Марія Бобик, Марія Монастирська, Марія Подоляк, Катерина Вороняк, Анна Петрик, Рузалія (Єфросина) Созанська, Ярослава Скипоксевич, Катерина Ворик, Любов Багецька¹. Відзначимо, що К. Ворик та Р. Созанська також були родом із села Страшевичі. Незабаром до ВСУМ вступила і О. Ворик. Як згадувала вона пізніше, деякі члени ВСУМ були залучені до Організації українських націоналістів (ОУН)². Вплив ОУН на тогочасну українську молодь у Східній Галичині був надзвичайно значним.

Зрештою й сама О. Ворик вступила до ОУН. Відбулося це у квітні-травні 1944 р. Під час однієї з поїздок додому потягом із Самбора вона познайомилася з Мартою Іванівною Колтуняк, членом ОУН (псевдонім «Тетяна»). Остання порекомендувала Олені Петрівні вступити до ВСУМ. Після кількох зустрічей з «Тетяною», О. Ворик вступила до ОУН й отримала псевдонім «Липа». Від М. Колтуняк вона отримала вказівку встановити зв'язок з Рузалією Созанською, яка також була членом ОУН³.

Після завершення навчання в Самбірській кравецькій школі О. Ворик деякий час перебувала вдома. Улітку 1944 р. на Дрогобичину знову вступили радянські війська, розпочалося відновлення радянських органів влади. З огляду на потребу у вчителях для численних сільських шкіл радянські власті організували у Дрогобичі короткотермінові учительські курси, що мали на меті підготувати педагогів для закладів освіти початкового рівня. О. Ворик вирішила скористатися можливістю здобути педагогічну освіту, тож упродовж серпня – листопада 1944 р. відвідувала зазначені курси. Відтак вже у листопаді того ж року її було призначено на роботу до початкової школи у с. Кобло Старе Старосамбірського району Дрогобицької області. Незабаром Старосамбірським районним відділом народної освіти О. Ворик була переведена на посаду завідувача початкової школи в с. Гуменець, де також навчала дітей 2 – 4 класів⁴. У січні 1945 р. вона вступила до комсомолу та сумлінно сплачувала членські внески до кінця цього ж року⁵.

Водночас Олена Петрівна продовжила підпільну діяльність рядового члена ОУН, виконуючи розпорядження районної провідниці жіночої

сітки ОУН М. Колтуняк («Тетяни»). Від останньої вона отримувала кошти й разом із Р. Созанською купували різні продукти й товари (цибулю, часник, петрушку, моркву, мило, соду тощо) та передавали своїй провідниці⁶. Проте у січні 1945 р. роль О. Ворик в ОУН суттєво змінюється, оскільки М. Колтуняк передала їй обов'язки «районної провідниці жіночої сітки». З того часу Олена Петрівна отримала псевдонім «Мирослава»⁷.

Відзначимо, що так звана «жіноча сітка» ОУН була започаткована на початку 1940-х рр.⁸. У серпні і жовтні 1944 р. з'явилися інструкції ОУН щодо розширення «жіночої сітки». За наказом керівництва українського визвольного руху почався масовий призив жінок до підпілля. Для цього було створено сільські, підрайонні, районні, окружні й обласні жіночі структури ОУН, які мали такі референтури: господарську, зв'язку і розвідки⁹. Інші ж дослідники стверджують, що під поняттям «жіночої сітки» слід розуміти референтури «жіночої організації», зокрема й УЧХ, при проводах ОУН різного рівня а також низові осередки організації, репрезентовані станицями у складі кількох жінок (три-п'ять осіб). Припускаємо, що О. Ворик була власне референткою «жіночої сітки» при Старосамбірському районному проводі ОУН.

Територіальний обсяг району «жіночої сітки» ОУН, який підлягав О. Ворик-«Мирославі», охоплював частину Старого Самбора (Посада Долішня) та села Кобло Старе, Воля Коблянська, Страшевичі, Бережниця і Созань¹⁰. У кожному з цих поселень діяла станиця «жіночої сітки» ОУН. Так, станицю у Посаді Долішній очолила Стефанія Стефанівна Теребух («Надія»), яку призначила на посаду станичної власне О. Ворик у лютому 1945 р. До складу цієї станиці входили, крім С. Теребух, ще дві підпільниці: Петрунеля Кутельмах («Уляна») та Стефанія Лесик («Діброва»). Станичною с. Страшевичі на той час була Домінія Чир («Русалка»), с. Созань – Христина Фецак («Дарина»), с. Кобло Старе – Марія Теличка («Калина»), с. Воля Коблянська – Галина Ощипок («Зірка»), с. Бережниця – Ярослава Береж-

¹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 26зв.-27зв.

² Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 26зв.

³ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 25зв.-26.

⁴ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 33, 49зв, 80зв, 149–150зв.

⁵ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 149–150зв.

⁶ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 26.

⁷ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 13зв., 15.

⁸ Онишко Л. Роль жінки в українському національно-визвольному русі середини ХХ століття // Український визвольний рух. 2004. Збірник 3. С. 32.

⁹ Федик Л. Форми участі жінок у національно-визвольному русі ОУН-УПА на території Станіславської області в 1941–1956 рр. // Сторінки історії: збірник наукових праць. 2015. Вип. 40. С. 140.

¹⁰ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 13зв., 15.

ницька¹. Усі станичні, за винятком С. Терехух, були залучені до ОУН і призначені на свої посади М. Колтуняк («Тетяною»). З усіма станичними О. Ворик підтримувала зв'язок за допомогою Р. Созанської, Д. Чир, або ж особисто зустрічаючись зі станичними. Зустрічі зі станичними відбувалися щомісяця².

Головним завданням станичних був збір продуктів для відділів УПА, які діяли у карпатських лісах. Зібрані харчі вони приносили або передавали О. Ворик, яка своєю чергою передавала їх М. Колтуняк («Тетяні») або господарському референту Старосамбірського районного проводу ОУН Івану Курчику («Шумському»)³. Від І. Курчика «Мирослава» отримувала спирт, гроші і необхідні для повстанського госпітала речі. Усе це вона передавала санітарці Катерині Кочерган⁴.

Крім забезпечення збору продуктів, О. Ворик («Мирослава») зобов'язувала станичних та підпорядкованих їм членів станиць ОУН збирати грошові членські внески, вивчати «Декалог українського націоналіста». Про свою роботу вона звітувала перед М. Колтуняк, яка в той час перебувала в боївці Миколи Дудича («Залізняка»)⁵. Відзначимо, що М. Дудич був членом ОУН ще з 1933 р. На 1944 р. він очолював Старосамбірський повітовий провід ОУН, а з осені 1945 до весни 1947 рр. був провідником Старосамбірського районного проводу ОУН. Його боївка налічувала понад 30 осіб⁶.

Наприкінці квітня 1945 р. «Мирослава» отримала від «Тетяни» повідомлення про розформування жіночої сітки ОУН⁷. Приблизно в середині травня 1945 р. до О. Ворик, яка на той час мешкала і працювала у с. Кобло Старе, завітала повітова провідниця «жіночої сітки» ОУН «Леся». Вони разом пішли до с. Воля Коблянська, де скликали усіх членів тамтешньої «жіночої сітки». На зібрання з'явилося шість членів ОУН: станична Галина Ощипок («Зірка»), Катерина Ощипок («Віра»), Антоніна Ощипок, а також «Мо-

тря», «Малина» й ще одна дівчина. І районна провідниця О. Ворик («Мирослава»), і повітова провідниця «Леся» повідомили присутнім про розпуск жіночої мережі ОУН, наголосили на тому, що підозрілі для радянських спецорганів члени повинні перейти в підпілля, а «нерозшифровані» – залишитися на легальному становищі до отримання окремих вказівок. Крім того, «Леся» наказала Г. Ощипок («Зірка») підібрати кількох дівчат для виконання функцій санітарок УПА. Одразу ж санітаркою було призначено члена ОУН і мешканку с. Воля Коблянська Пелагію Кіт («Леваду»)⁸. Вочевидь, серед осіб, які визначилися для легального проживання, була й сама О. Ворик. Тож із травня 1945 р. О. Ворик, по суті, перестала виконувати функції районної провідниці (референтки) «жіночої сітки» ОУН, нікому більше не передавши свій терен діяльності⁹.

Відзначимо, що у 1945 р. тривала реорганізація структури ОУН, в результаті якої були ліквідовані структури «Юнацтва», «жіночої сітки», Українського Червоного Хреста (УЧХ), а підрайонні, повітові, обласні проводи реорганізовані¹⁰.

У цей час О. Ворик продовжувала займатися педагогічною діяльністю. Щоправда вже улітку 1945 р. вона потрапила в поле зору радянських спецорганів. У серпні того ж року її було затримано працівниками Старосамбірського районного відділу (РВ) НКДБ й ув'язнено майже на два тижні за підозрою в належності до ОУН. Однак через брак доказів учительку незабаром звільнили¹¹.

На початку 1946 р. в умовах підготовки до виборів до Верховної Ради СРСР, розпочалася «велика блокада». Кожен населений пункт західних областей України знаходився під контролем радянських військ, проводилися численні перевірки мешканців, облави й обшуки. Саме за таких обставин була заарештована О. Ворик, хоч у цьому значну роль відіграв випадок.

Річ у тім, що 2 лютого 1946 р. радянські вояки на дорозі поміж Старим Самбором і Страшевичами затримали Стефанію Лесик, яка на той час працювала помічником бухгалтера районної споживчої спілки. При ній виявили продукти (борошно, м'ясо, цукерки), тютюн та чоловічий наручний годинник. Затриману передали працівникам Старосамбірського РВ НКДБ, які одразу

¹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 15зв.-16зв, 35.

² Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 17, 36.

³ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 17зв.

⁴ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 37зв.

⁵ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 14, 17, 21.

⁶ Горбаль М. Довідник-пошуковець. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобицької області 1939 – 1950 (за архівними документами). Торонто–Львів: «Літопис УПА», 2005. С. 659; Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945 – 1952 рр.). Дрогобич: Вимір, 2009. С. 231; Содоль П. Українська повстанська армія 1943 – 1949. Довідник II. Нью-Йорк: Пролог, 1995. – С. 134.

⁷ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 21зв.

⁸ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 31-31зв., 37.

⁹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 21.

¹⁰ Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945 – 1952 рр.). Дрогобич: Вимір, 2009. С. 23-28.

¹¹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 33-33зв.

ж її допитали. Під час першого допиту С. Лесик розповіла, що ці речі несла на обмін до Страшевич, куди її відправили для проведення ревізії крамниці споживспілки. При цьому заперечила свою причетність до ОУН¹. Однак 3 лютого 1946 р. енкадебисти провели обшук у помешканні С. Лесик, де знайшли «націоналістичні листівки» із закликами бойкотувати вибори до Верховної ради СРСР та список працівників радянських установ (серед них і районних відділів НКВС і НКДБ) у Старому Самборі². Того ж дня С. Лесик знову допитали і тепер вона зізналася у своїй належності до ОУН. За її словами, до націоналістичного підпілля її залучила Петрунеля Кутельмах («Уляна») у грудні 1945 р. За її дорученням С. Лесик («Діброва») збирала продукти серед населення для УПА, а також складала список працівників радянських установ в Старому Самборі. На допиті вона згадала й про станичну «жіночої сітки» ОУН в Посаді Долішній Стефанію Теребух («Надію»), а також про Миколу Кутельмаха («Хитрого»), який був завербований «Уляною» й легально мешкав у Посаді Долішній, допомагаючи повстанцям³.

Одразу ж після допиту С. Лесик (3 лютого 1946 р.) енкадебисти заарештували М. Кутельмаха та С. Теребух. Перший з них на допитах розповів, що з вересня 1944 до травня 1945 рр. був бійцем винищувального батальйону (ВБ), який діяв при Старосамбірському РВ НКВС. До ОУН вступив у липні 1945 р. Відтак передав українським підпільникам пістолет, автомат, гвинтівку та 80 набоїв до неї. Працюючи у батьківському господарстві, він передав для повстанців м'ясо, а також відремонтував наручний годинник для повстанського ватажка «Беркута». Декілька разів зустрічався з підпільником «Лебедем»⁴. На сьогодні відомо, що «Беркут» – це, найбільш ймовірно, Іван Затварський, відділ якого налічував 36 – 52 повстанців і діяв на теренах сіл Ракове, Берестяни, Рогізна, Стара Ропи, Стара Сіль, Гуменець⁵. Під псевдонімом «Лебідь», за припущенням історика В. Ільницького, ховався Василь Бабей, господарчий референт, а з ве-

ресня 1945 р. – референт пропаганди Старосамбірського районного проводу ОУН⁶.

Водночас М. Кутельмах повідомив слідчим, що будучи бійцем ВБ, мав контакти з братом С. Лесик Дмитром Лесиком, який у часи окупації служив у «веркшущ» (охороні підприємств), згодом був мобілізований до радянської армії, звідки дезертирував й став бійцем УПА. Слідчі прагнули домогтися від М. Кутельмаха зізнань у тому, що, працюючи «істребком», він повідомляв повстанцям про плановані облави. Однак той цілковито заперечував подібні інвективи⁷. Попри все М. Кутельмах нічого не знав про приналежність О. Ворик до ОУН.

Більш вагому інформацію з приводу цього на допитах повідомила С. Теребух. Уже на першому допиті, який 4 лютого 1946 р. проводив старший оперуповноважений Старосамбірського РВ НКДБ лейтенант Гусаков, вона зізналася, що на теренах Посади Долішньої діяла станиця ОУН на чолі з П. Кутельмах, але на початку 1945 р. її до ОУН завербувала О. Ворик. Остання саме в помешканні С. Теребух провела зібрання членів «жіночої сітки», на якому були присутні ще й П. Кутельмах і С. Лесик. На цьому зібранні учителька зі с. Кобло Старе О. Ворик («Мирослава») призначила С. Теребух станичною, надавши їй псевдонім «Надія». Надалі арештована розповіла про свою працю станичною, зокрема збір продуктів для УПА, членських внесків (по 5 крб. щомісяця), контакти з «Мирославою» через зв'язкових і особисто⁸.

Ці свідчення дали підстави працівникам Старосамбірського РВ НКДБ знайти і заарештувати О. Ворик. Сталося це 7 лютого 1946 р. Тоді ж її уперше допитали. Допит проводив начальник Старосамбірського РВ НКДБ майор Волинін, вимагаючи розповісти про приналежність затриманої до ОУН. При цьому повідомив, що слідству відомий її псевдонім «Мирослава». Проте, Олена Петрівна заперечувала своє членство в ОУН і наявність у неї псевдонімів⁹. Після цього енкадебисти влаштували їй очну ставку з С. Теребух, під час якої остання стверджувала, що в ОУН її втягнула саме О. Ворик («Мирослава»). Попри це, Олена Петрівна заявила про брехливість цих свідчень, але С. Теребух продовжувала наполягати на своїх словах¹⁰.

¹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 75-76зв.

² Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 77-78.

³ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 78зв.-79зв.

⁴ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 99-104, 107-109зв.

⁵ Горбаль М. Довідник-пошуковець. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобищини 1939 – 1950 (за архівними документами). Торонто–Львів: «Літопис УПА», 2005. С. 656.

⁶ Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945 – 1952 рр.). Дрогобицьк: Вимір, 2009. С. 250.

⁷ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 111-114зв.

⁸ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 49-51зв.

⁹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 12-12зв.

¹⁰ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 117-117зв.

Припускаємо, що після цього енкадєбисти все ж змусили Олену Петрівну зізнатися. Того ж дня ними було складено «протокол додаткових показів» затриманої. Згідно з ним, О. Ворик підтвердила своє членство в ОУН та наявність у неї псевдоніму «Мир-рослава». Вона розповіла, що в «контрреволюційну організацію» її втягнула М. Колтуняк («Тетяна») на початку січня 1945 р., начебто перестрівши молоду учительку на дорозі між селами Страшевичі і Кобло Старе. «Тетяна», за словами О. Ворик, виявила у неї комсомольський квиток і погрозами змусила піти на співпрацю з ОУН. Водночас вона зізналася і в тому, що є «районною провідницею жіночої сітки» ОУН, хоча початок виконання цих обов'язків продатувала березнем 1945 р.¹

Працівникам Старостамбірського РВ НКДБ цього виявилось недостатньо і того ж дня вони влаштували вже третій допит О. Ворик. Цього разу вона дала покази про організаційно-територіальну структуру свого району, назвала станичних та низку рядових членів (С. Лесик, П. Кутельмах, Р. Созанську), окреслила зміст своєї діяльності, розповіла про контакти з М. Кутельмах («Тетяною») та І. Курчиком-«Шумським»². На допиті 10 лютого 1946 р. вона додатково повідомила слідчому ще про кількох рядових членів ОУН: Катерину Кочерган («Зірку») з с. Страшевичі, яка деякий час була санітаркою у боївці М. Дудича («Залізняка»), а відтак мешкала у рідному селі; Петрунелю Меджину («Ярославу») із с. Страшевичі; Галину Колтуняк, що перебувала в УПА; санітарку УПА Ганну («Завесну»), прізвище якої не могла згадати; Пелагію Кіт («Леваду»), санітарку УПА; Катерину Ощипок («Віру») із с. Воля Коблянська³.

16 лютого 1946 р. Олені Петрівні було пред'явлено обвинувачення у належності до ОУН, вербуванні нових членів цієї організації і призначенні станичних, виконанні завдань окружного провідника «жіночої сітки» М. Колтуняк («Тетяни»), збиранні продуктів та інших матеріалів для УПА. Загалом ці «злочини» підпадали під статті 54-1а і 54-11 Кримінального кодексу (КК) УРСР⁴. Відзначимо, що того ж дня слідчий Гусаков за цими ж статтями КК УРСР сформував постанови про пред'явлення обвинувачень С. Лесик та М. Кутельмаху. А напередодні такі обвинувачення було висунуто С. Тереху⁵. Усі четверо арештованих погодилися з обвинуваченнями.

Відтак допити тривали. При цьому вже на допиті 19 лютого 1946 р. О. Ворик зізналася, що раніше дала неправдиві покази з приводу часу свого вступу до ОУН. Цього разу вона розповіла про свої контакти з М. Колтуняк від травня 1944 р., свою підпільну працю як рядового члена ОУН, охарактеризувала склад та діяльність ВСУМ, що діяла в Самбірській кравецькій ремісничій школі, а також повідомила, що станичним ОУН с. Страшевичі був Євген Грабовський, котрий після повернення радянських властей пішов до УПА⁶. На наступних допитах Олена Петрівна давала покази з приводу своїх контактів з І. Курчиком («Шумським») та повітовою провідницею «жіночої сітки» ОУН «Леся»⁷.

Важливо, що слідчих цікавила інформація про провідницю «Іскру»⁸. Припускаємо, що йдеться про Ірину Ліщинську («Оришку», «Варвару», «Іскру»), сестру Зиновія Ліщинського («Сайгора»). Вона з 1942 р. була провідником «жіночої сітки» Стрийського районного проводу ОУН, згодом референтом УЧХ Самбірського окружного проводу ОУН (травень 1944 р.), а відтак, можливо, Самбірського надрайонного проводу ОУН (весна 1945 р.)⁹. О. Ворик не була особисто знайома з «Іскрою», проте одного разу бачила її в товаристві станичної «жіночої сітки» ОУН с. Страшевичі Д. Чир («Русалки») й описала прикмети провідниці: високого зросту, міцної тілобудови, волосся чорне (зачісувала назад), кругле обличчя¹⁰.

У березні 1946 р. О. Ворик, С. Тереху, С. Лесик та М. Кутельмаху перевели до Дрогобича, де їх допитував старший слідчий слідчого відділу Управління МДБ в Дрогобицькій області лейтенант Жмильов. 17 квітня 1946 р. відбувся останній допит О. Ворик на етапі досудового слідства¹¹. Арештована учителька розповіла свою біографію, знову описала вступ до ОУН, свою працю районної провідниці «жіночої сітки». Під час допиту вона припустила, що М. Колтуняк («Тетяна») з січня 1945 р. стала повітовою або надрайонною провідницею «жіночої сітки» ОУН, а згадувана нею «Леся» була членом повітового проводу ОУН¹². Крім того, слід-

⁶ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 25-28зв.

⁷ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 29-31зв.

⁸ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 31зв-32.

⁹ Українська жінка у визвольній боротьбі (1940 – 1950 рр.): Біографічний довідник. Вип. 1 / Упоряд. Н.П. Мудра. Львів: Світ, 2004. – С. 79.

¹⁰ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 32.

¹¹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 33-39.

¹² Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 36зв.

¹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 13-14.

² Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 15-17зв.

³ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 19зв.-20зв.

⁴ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 22-22зв.

⁵ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 55, 81-82зв, 105-105зв.

чий Жмильов допитав С. Теребух, С. Лесик та М. Кутельмах¹.

Слідство щодо усіх чотирьох офіційно завершилося 19 квітня 1946 р.² Того ж дня лейтенант Жмильов склав «обвинувальний висновок» на групу заарештованих, згідно з яким усі четверо були «вороже налаштовані до радянської влади», а тому вступили в ОУН і проводили антирадянську діяльність. О. Ворик обвинувачували в тому, що вона виконувала обов'язки районного провідника «жіночої сітки» ОУН, проводила вербування нових членів та організовувала в селах осередки ОУН, мала на зв'язку вищих провідників, з ними регулярно зустрічалася і проводила нелегальні збори щодо боротьби із радянською владою, збирала з населення продукти харчування, гроші і різні речі для УПА, мала у своєму підпорядкуванні зв'язкових, через яких розсилала «естафети», різну націоналістичну літературу й переписку до інших членів ОУН, мала зв'язок із «бандитами УПА», останнім передавала зібрані продукти харчування, гроші, а також маючи в своєму підпорядкуванні санітарок, надавала повстанцям медичну допомогу³. Загалом, Олені Петрівні, як і С. Теребух, С. Лесик та М. Кутельмахові, інкримінувалися злочини за статтями 54-1а та 54-11⁴ («зрада батьківщини» та «участь у контрреволюційній організації»).

Надалі слідчу справу було передано Воєнному трибуналу (ВТ) військ МВС Дрогобицької області. Підготовче засідання ВТ відбулося 17 травня 1946 р. На ньому було вирішено слухати справу в закритому засіданні без виклику свідків⁵. 24 травня відбулося судове засідання ВТ, на якому головував старший лейтенант Сотник. На прохання підсудних до участі в процесі було допущено сторону захисту, яку представляв адвокат Ніколаєв. Підсудні загалом визнали себе винними, розповідаючи про свою участь в ОУН. Однак, О. Ворик, якій було зачитано «обвинувальний висновок», зауважила, що жодної «націоналістичної літератури» та листівок не отримувала і не розповсюджувала, людей в ОУН не вербувала, зокрема й С. Теребух, яку лише призначила станичною. Водночас підкреслила, що була комсомолкою і в ОУН не працює з травня 1945 р.⁶ Слова О. Ворик підтвердила й С. Теребух, зазначивши, що її в ОУН втягнула П. Кутельмах. Як

і Олена Петрівна, С. Теребух також акцентувала увагу на своїй праці у підпільній мережі лише до травня 1945 р. Але при цьому заявила, що в ОУН вступила свідомо, а з повинною в органи НКВД не хотіла з'являтися⁷. С. Лесик та М. Кутельмах здебільшого повторили свої покази, які давали під час допитів⁸.

Вирок ВТ загалом повторював «обвинувальний висновок»⁹. На О. Ворик та С. Теребух суд поширив другий пункт Указу Президії ВР СРСР від 19 квітня 1943 р., а відтак присудив їм по 15 років каторжних робіт, позбавлення прав на 5 років і конфіскацію всього особистого майна. С. Лесик і М. Кутельмах отримали по 10 років виправно-трудова таборів (ВТ), позбавлення прав на 5 років та конфіскацію особистого майна¹⁰.

Подальша доля засуджених склалася по-різному. С. Лесик померла в одному з таборів Норильська 2 грудня 1947 р.¹¹. М. Кутельмах загинув внаслідок нещасного випадку під час робіт у Норильському таборі 16 липня 1950 р.¹². О. Ворик відбувала покарання в Береговому таборі м. Магадан. Після смерті Й. Сталіна й початку реабілітації в'язнів для О. Ворик та С. Теребух випала нагода скоротити терміни ув'язнення. Відзначимо, що батьки Олени Петрівни у жовтні 1947 р. були виселені на спецпоселення до м. Копейськ Челябінської області Росії, де працювали в тресті «Копейськвугілля». 20 березня 1955 р. Петро Ворик написав листа на ім'я голови Президії Верховної Ради СРСР, прохаючи помилувати доньку. Він акцентував на тому, що Олена вчинила злочин ще неповнолітньою, чесно працювала вчителем, і за дев'ять років ув'язнення «глибоко усвідомила свою вину і ніколи не подумає зробити щось подібне». «Просимо пожаліти нас старих і помилувати нашу доньку, звільнити її від подальшої міри покарання і дозволити їй поселитися разом з нами, бо на старості років хочеться пожити з донькою, нам необхідна її допомога. За те, що ми недогледіли за нею ми зі старою понесли вже велике покарання», – просив батько¹³. Дещо раніше (12 грудня 1954 р.) схожу заяву написала С. Теребух, яка відбувала покарання у табірному відділенні № 224/22 м.

⁷ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 150зв.-151.

⁸ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 151зв.-152зв.

⁹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 154-160.

¹⁰ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 159зв.-160.

¹¹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 175-175зв.

¹² Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 176-176зв.

¹³ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 179-180зв.

¹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 56–61, 83–88зв, 107–114зв.

² Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 121-124.

³ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 129-130.

⁴ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 131-132.

⁵ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 139-139зв.

⁶ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 149-150зв.

Норильськ. Щоправда в її заяві не було й тіні каяття. Вона наголосила, що «перебуваючи в ув'язненні весь час працювала на важких земляних роботах, виконуючи і перевиконуючи норми виробітку і за час перебування у Норильську втратила своє здоров'я», а тому просила зменшити міру покарання¹.

Прохання С. Теребух було розглянуто першим. У лютому 1955 р. працівник Дрогобицького обласного Управління КДБ капітан Калашніков вивчив архівно-кримінальну справу й рекомендував, знизити покарання для С. Теребух до 10 років позбавлення волі у ВТТ, виключивши з вироку статтю 2 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 19 квітня 1943 р. Натомість, щодо О. Ворик, яка також проходила по цій справі, не зробив таких зауваг, навпаки відзначивши, що міра покарання для неї відповідає вчиненому злочину². Дрогобицька обласна комісія по перегляду справ на осіб, засуджених за «контрреволюційні злочини» підтримала таку пропозицію³. Проте у червні 1955 р. воєнний прокурор Прикарпатського військового округу (ПрикВО) генерал-майор юстиції А. Лабутев, аналізуючи зазначену справу, встановив, що санкція Указу від 19 квітня 1943 р. і щодо С. Теребух, і щодо О. Ворик застосовано неправильно, бо матеріалами справи не доведено, що вони, будучи членами ОУН, здійснювали якісь злочини щодо радянських громадян, а тому цю статтю слід виключити з вироку. Відтак пропонував змінити вирок ВТ від 24 травня 1946 р. і знизити обом міру покарання до 10 років позбавлення волі у ВТТ⁴. Відтак 24 червня 1955 р. відбулося засідання ВТ ПрикВО, який справді змінив вирок для О. Ворик і С. Теребух та знизив їм покарання до 10 років позбавлення волі в ВТТ і позбавлення прав кожної на 3 роки⁵. Рішення ВТ ПрикВО було надіслано до таборів, в яких перебували Олена Петрівна та Стефанія Стефанівна й повідомлено їм у липні 1955 р.⁶.

Незабаром їх обох було звільнено. С. Теребух намагалася продовжити боротьбу за справедливість і у 1957 р. написала скаргу на ім'я генерального прокурора СРСР щодо неправильності її засудження у 1946 р. Проте її прохання, після перегля-

ду архівно-слідчої справи, відхилили⁷. Вона залишилася мешкати у Норильську, де й померла у 1985 р.⁸.

Олена Петрівна після звільнення у 1955 р. переїхала до батьків у м. Копейськ, де вийшла заміж й мешкала все своє подальше життя. На 1959 р. вона перебувала під наглядом органів МДБ РРФСР⁹. Лише після розпаду СРСР її було реабілітовано. 17 липня 1992 р. О. Левицька-Ворик написала заяву до прокуратури Львівської області України з проханням перевірити й розібрати її справу¹⁰. У листопаді 1992 р. Львівська обласна прокуратура зробила висновок про те, що на О. Левицьку-Ворик, яка провела в ув'язненні 9 років 5 місяців і 18 днів, розповсюджується дія статті 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». Цей висновок був направлений їй до м. Копейська у Російську Федерацію¹¹. Аналогічний висновок було й зроблено щодо С. Теребух, С. Лесик, М. Кутельмаха¹², яких, по суті, реабілітовано посмертно. На жаль, залишається невідомою дата смерті О. Ворик.

Отже, Олена Ворик була вихідцем із соціальних низів, яка зуміла в умовах війни отримати мінімальну педагогічну освіту й розпочати вчительську діяльність на теренах Старосамбірського району Дрогобицької області УРСР. Проте ще перед цим вона пов'язала свою долю з ОУН й на початку 1945 року була призначена референтом «жіночої сітки» Старосамбірського районного проводу ОУН. Випадковий арешт радянськими органами держбезпеки однієї з її соратниць, привів і до репресії щодо самої О. Ворик. Відтак її було засуджено на 15 років каторжних робіт, хоч в середині 1950-х рр. це покарання зменшили. Сім'я О. Ворик також зазнала репресій, опинившись на спецпоселенні в Челябінській області Росії. Саме там Олена Петрівна оселилася після звільнення. Лише із розпадом СРСР і утворенням незалежної Української держави вона домоглася реабілітації.

¹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 183.

² Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 187-188.

³ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 189.

⁴ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 191-192.

⁵ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 196-197.

⁶ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 198, 200, 203.

⁷ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 205-207.

⁸ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 218.

⁹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 217.

¹⁰ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 224-224зв.

¹¹ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 219-219зв.

¹² Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-27482. – Арк. 220-222зв.

References

- Arhiv Upravlinnya Sluzhbi bezpeki Ukraini u Lvivskij oblasti, spr. P-27482, 225 ark.
- Galiv M. Mizh serpomolotom i svastikoyu: osvita na Drogobichchini u 1939 – 1944 rr. Drogobich: Posvit, 2010. 335 s.
- Galiv M. Represiyi proti sluzhbovciv ta inteligenciyi Drogobickoyi oblasti u 1946 r.: istorichno-statistichnij naris // Ukrayinskij nacionalizm: istoriya ta ideyi. Naukovij zbirnik / Za red. O.Bagana. Rozhnyativ, 2013. Vip. 2. S. 96–104.
- Gorbal M. Dovidnik-poshukivec. Reyestr osib, pov'yazanih z vizvolnoyu borotboyu na terenah Drogobichchini 1939 – 1950 (za arhivnimi dokumentami). Toronto–Lviv: «Litopis UPA», 2005. 1298 s.
- Z ukrayinskogo zhittya. Sambirshina // Krakivski visti. 1943. Ch. 216 (954) (29 veresnya). S. 6.
- Ilnickij V. Drogobicka okruga OUN: struktura i kerivnij sklad (1945 – 1952 rr.). Drogobich: Vimir, 2009. 368 s.
- Ilnickij V. Karpatskij kraj OUN v ukrayinskomu vizvolnomu rusi (1945 – 1954). Drogobich: Posvit, 2016. 696 s.
- Kril M. Starosambirshina: istoriya i kultura. Lviv, 2009. 600 s.
- Onishko L. Rol zhinki v ukrayinskomu nacionalno-vizvolnomu rusi seredini HH stolittya // Ukrayinskij vizvolnij ruh. 2004. Zbirnik 3. S. 30–38.
- Pankivskij K. Roki nimeckoyi okupaciyi. Nyu-Jork–Toronto, 1965. 480 s.
- Sodol P. Ukrayinska povstanska armiya 1943 – 1949. Dovidnik II. Nyu-Jork: Prolog, 1995. – 295 s.
- Ukrayinska zhinka u vizvolnij borotbi (1940 – 1950 rr.): Biografichnij dovidnik. Vip. 1 / Uporyad. N.P. Mudra. Lviv: Svit, 2004. 192 s.
- Ukrayinski profesijni shkoli v Generalnij Guberniyi // Krakivski visti. 1943. Ch. 157(895) (22 lipnya). S. 5.
- Fedik L. Formi uchasti zhinok u nacionalno-vizvolnomu rusi OUN–UPA na teritoriyi Stanislavskoyi oblasti v 1941–1956 rr. // Storinki istoriyi: zbirnik naukovih prac. 2015. Vip. 40. S. 138–148.
- Yak pracuyue Ukrayinskij Okruzhnij Komitet u Sambori // Sambirski visti. 1941. Ch. 34 (30 listopada). S. 1.

*Received 15 July 2020
Accepted 01 August 2020*